

*Agnieszka Wiśniewska**

JAKOŚĆ ŻYCIA W UJĘCIU TEORETYCZNYM ORAZ W BADANIU GOSPODARSTW DOMOWYCH KORZYSTAJĄCYCH ZE ŚWIADCZENIA „RODZINA 500+”

Streszczenie

Jakość życia odzwierciedla stopień zaspokojenia potrzeb, a także zaopatrzenie gospodarstw domowych w niezbędne do życia elementy. Na jakość życia gospodarstw domowych ma wpływ ich zamożność oraz zasobność. Prócz dochodów, jakie otrzymują gospodarstwa domowe za wykonywaną pracę, część z nich korzysta z różnego rodzaju świadczenia z zakresu rodzinnych i wychowawczych. Do świadczeń takich zaliczają się środki pochodzące z programu „Rodzina 500+”. Celem głównym jest weryfikacja postawionej hipotezy: program „Rodzina 500+” przyczynia się do poprawy jakości życia wśród polskich gospodarstw domowych. Celem dodatkowym artykułu jest sprecyzowanie pojęcia „jakość życia” w oparciu o dostępne źródła. Wskazuje się na założenia programu „Rodzina 500+” jako instrumentu polityki rodzinnej oraz wpływ tego świadczenia na jakość życia. Wykorzystana metodologia badawcza to krytyczna analiza literatury, metoda badań dokumentów oraz metoda analityczna i opisowa. Wykorzystano również metodę badania sondażu diagnostycznego. Praktyczną konsekwencją powstania artykułu jest możliwość wykorzystania przeprowadzonych badań do dalszych analiz.

Słowa kluczowe: jakość życia, gospodarstwo domowe, „Rodzina 500+”

Wprowadzenie

Zachowania gospodarstw domowych na rynku dóbr i usług związane są z podejmowaniem decyzji finansowych. Gospodarstwa domowe decydują o tym, jaką część

* Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług, Katedra Finansów i Bankowości, Uniwersytet Szczeciński.

dochodu zaoszczędzą, jaką przeznaczą na regulację zobowiązań, a także ile z posiadanych środków zostanie wydanych na dobra i usługi konsumpcyjne. Z roku na rok wśród polskich gospodarstw domowych poziom wydatków konsumpcyjnych stopniowo zwiększa się. Z jednej strony można to określić jako zmieniający się model konsumpcyjny, z drugiej strony rosnący poziom konsumpcji może stanowić jeden z wyznaczników jakości życia.

Pojęcie „jakość życia” nie jest możliwe do zdefiniowania w sposób jednoznaczny. Termin ten łączy w sobie wiele różnych podejść, wśród których można wyróżnić ekonomiczne, socjologiczne czy też politologiczne. Dodatkowo, na jakość życia wpływa wiele czynników pochodzących z otoczenia zewnętrznego oraz wewnętrznego gospodarstw domowych. Wśród elementów, które mają wpływ na jakość życia, można wymienić różnego rodzaju świadczenia wypłacane rodzinom, należące do ogólnie pojętej polityki rodzinnej.

Celem artykułu jest zbadanie, czy świadczenie 500+ prowadzi do poprawy jakości życia polskich gospodarstw domowych. Na podstawie dostępnych źródeł literatury pojęcie „jakość życia” zostanie usystematyzowane. Ponadto autorka wskazuje na założenia programu „Rodzina 500+” jako instrumentu polityki rodzinnej.

1. Jakość życia – ujęcie interdyscyplinarne

Pojęcie „jakość życia” używane jest na wielu płaszczyznach; rośnie zainteresowanie tą koncepcją. Mimo to w literaturze nie ma jednolitej definicji określającej tę kategorię. Pojęcie „jakość życia” rozpatruje się w wielu wymiarach, m.in. społecznym, kulturowym, medycznym, filozoficznym czy też ekonomicznym¹.

Początki refleksji dotyczących jakości życia sięgają czasów starożytnych. Pojęcie to związane jest z satysfakcją, szczęściem, zadowoleniem, a także spełnieniem. Arystoteles i Platon rozważali istotę „dobrego życia”, określając je w kategorii osiągnięcia szczęścia i doskonałości². Starali się wskazać na najbardziej istotne cele, których urzeczywistnienie miało prowadzić do satysfakcjonującego życia. Dodatkowo, celem autorów było odnalezienie wskazówki („recepty”), jak ten cel osiągnąć. Po raz

¹ M. Petelewicz, T. Drabowicz, *Jakość życia – globalnie i lokalnie. Pomiar i wizualizacja*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2016, s. 7–13.

² S. Galloway, *Section 1: A Literature Review*, [w:] *Scottish Executive Social Research, Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Think piece*, Social Research, Edinburgh 2005, s. 6–7.

pierwszy termin „jakość życia” (*quality of life*) został użyty przez Arthura Pigou w 1920 r. na określenie pozaekonomicznych aspektów życia społecznego³.

Badania na temat jakości życia dotyczą wielu państw oraz organizacji ponadnarodowych. Jakość życia mierzona jest przez organizacje takie jak ONZ, Bank Światowy, WHO, OECD, a także jednostki krajowe GUS oraz PAN. Badaniem jakości życia zajmują się również Instytut Gallupa oraz Pew Research Center. Wśród światowych raportów, które podejmują tematykę jakości życia, można wyróżnić *HDI Report*, *How's Life*, *Quality of American Life*, *Level of Living Study*, a także *Europejskie Badanie Jakości Życia* (EQLS). Krajowe badania stanowiące o jakości życia to m.in. *Diagnoza Społeczna. Warunki i Jakość Życia Polaków*, *Polski Generalny Sondaż Jakości Życia*, *Jakość życia w Polsce*. W literaturze można odnaleźć wiele klasyfikacji jakości życia. Trzebiatowski proponuje podział definicji jakości życia na cztery podgrupy: definicje odnoszące się do kategorii potrzeb, definicje egzystencjalne, definicje wyróżniające obiektywny i subiektywny nurt jakości życia, a także definicje skupiające się na realizacji życiowych zadań⁴. Z kolei Panek rozpatruje jakość życia w układzie terytorialnym, dzieląc definicje (oraz metodologię pomiaru) na:

- podejście skandynawskie,
- podejście amerykańskie,
- podejście Allardta,
- podejście niemieckie⁵.

Wśród autorów anglojęzycznych jakość życia definiowana jest jako odpowiedź na pytanie, czy ludzie są w stanie uzyskać to, czego pragną – jakość życia odzwierciedlona jest za pomocą dostępnych zasobów i potrzeb. Z drugiej strony, wskazuje się na odbieranie jakości życia w sposób subiektywny – wysoka jakość życia zależy od poczucia radości, przyjemności oraz ogólnie pojętego zadowolenia z życia⁶. Inne zaś ujęcie zakłada, iż jakość życia jest swojego rodzaju sposobem pomiaru „dobroci” wielu aspektów życia, a miary te odnoszą się do emocjonalnych reakcji na zdarzenia życiowe, zadowolenie z pracy i relacji osobistych⁷. Przyjmuje się również, że jakość życia jest wielowymiarowym pojęciem i odnosi się do oczekiwań danej jednostki co do wybranych wymiarów życia⁸.

³ Cz. Bywalec, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 25–27.

⁴ J. Trzebiatowski, *Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych*, „Hygeia Public Health” nr 46(1), Wydawnictwo UM w Poznaniu, Poznań 2011, s. 25–31.

⁵ T. Panek, *Hierarchiczny model pomiaru jakości życia*, „Wiadomości Statystyczne. Czasopismo GUS i PTS” nr 6(649), 2015, s. 4–9.

⁶ E. Diener, S. Eunkook, *Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators*, [w:] *Social indicators research* (40), Springer Netherlands, Dordrecht 1997, s. 189–216.

⁷ T. Paraskevi, *Quality of Life: Definition and Measurement*, „Europe's Journal of Psychology” Vol. 9(1), EJOP, Leibniz 2013, s. 151–152.

⁸ M. Rapley, *Quality of Life Research – a critical introduction*, Sage, London 2003, s. 28.

Jak wskazano, jakość życia jest złożoną kategorią badawczą, a szeroki zakres i interdyscyplinarność może przysporzyć wielu problemów metodologicznych. Na interdyscyplinarność jakości życia wskazują M. Wnuk i J. Marcinkowski, opisując jakość życia w naukach medycznych, socjologicznych i psychologicznych⁹. Z kolei P. Krause interdyscyplinarnością nazywa ściśle powiązanie jakości życia z nierównościami, ubóstwem oraz różnego rodzaju deprivacjami¹⁰. Interdyscyplinarność znamionuje jednak podejście uwzględniające punkt widzenia wielu dziedzin i dyscyplin naukowych (rys. 1).

Rysunek 1. Jakość życia – obszary zainteresowań nauk

Psychologia	Pojęcie, dzięki któremu przywraca się właściwe proporcje między ujęciem subiektywnym oraz obiektywnym w życiu człowieka. Ujęcie z punktu widzenia psychologii kieruje zainteresowanie teoretyków na problemy moralne człowieka oraz jego postawy i system wartości. W psychologii jakość życia rozumiana jest jako kategoria subiektywna, określająca doznania i przeżycia człowieka, które wynikają z jego codziennych doświadczeń. Jest to poczucie satysfakcji z życia, psychicznego dobrostanu i życiowego doświadczenia.
Socjologia	Jakość życia z socjologicznego punktu widzenia określa kwestie związane z potrzebami socjalnymi w odniesieniu do potrzeb materialnych. Jakość życia odzwierciedla sposób i stopień zaspokojenia wielu różnych potrzeb człowieka.
Nauki medyczne	W przypadku nauk medycznych zagadnienia związane z jakością życia związane są ze wzrostem zainteresowania kosztami opieki medycznej, a także koniecznością oceny efektywności oraz skuteczności leczenia. Z medycznego punktu widzenia jakość życia uwarunkowana jest stanem zdrowia, pojawiającymi się chorobami, a także naturalnym procesem starzenia się.
Nauki ekonomiczne	Jakość życia wspólnie tworzą takie elementy, jak bogactwo (wszystkie dobra materialne będące w posiadaniu ludzi), bezpieczeństwo (jako wymiar zdrowotny, aspekt utraty mienia np. na skutek przestępczości oraz sens ekonomiczny, np. posiadanie niezbędnych środków finansowych). Dodatkowo ujmuje się zdrowie i samopoczucie, stosunki międzyludzkie czy stan środowiska naturalnego oraz bogactwo duchowe oparte na dostępie do edukacji i kultury.

Źródło: Oprac. własne na podstawie: A. Somopolska-Rzechuła, *Jakość życia jako kategoria ekonomiczna*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis” nr 301(71), 2014, s. 128–129 oraz J. Owiński, T. Tarchalski, *Pomiar jakości życia. Uwagi na marginesie pewnego rankingu*, „Współczesne Problemy Zarządzania” nr 1, Wydawnictwo WSISiZ, Warszawa 2008, s. 61–66.

Jak wspomniano, występuje wiele różnych definicji jakości życia. Na ich podstawie, na potrzeby artykułu, przyjmuje się definicję zaproponowaną przez autorkę

⁹ M. Wnuk, J. Marcinkowski, *Jakość życia jako pojęcie pluralistyczne o charakterze interdyscyplinarnym*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” nr 93(1), 2012, s. 23–26.

¹⁰ P. Krause, *Quality of Life and Inequality*, German Socio-Economic Panel Study, Berlin 2015, s. 3.

tekstu: jakość życia to wszystkie elementy życia i funkcjonowania człowieka, które związane są z jego egzystencją, zarówno materialną (posiadane dobra trwałego użytku, dostęp do edukacji i dóbr kultury, zaawansowanie technologiczne, poziom konsumpcji bieżącej, warunki mieszkaniowe), jak i niematerialną (zdrowie, kontakty interpersonalne, w tym rodzinne, zaspokajanie potrzeb, poziom szczęścia i zadowolenia), na określonym poziomie.

Prócz przytoczonych klasyfikacji jakość życia można postrzegać z obiektywnego i subiektywnego punktu widzenia. Jakość życia w ujęciu obiektywnym można zaprezentować za pomocą wartości liczbowych (przy wykorzystaniu różnego rodzaju mierników i wskaźników). Z kolei ujęcie subiektywne informuje o tym, jak jakość życia postrzegana jest przez dane osoby lub grupy społeczne¹¹. Z jakością życia silnie powiązane jest pojęcie dobrostanu. W literaturze można spotkać się z utożsamianiem pojęcia „jakość życia” z pojęciem „dobrostan”. D. Smith zaproponował jako pierwszy, żeby termin „dobrostan” używany był w odniesieniu do obiektywnych warunków życia w całej populacji, zaś „jakość życia” powinna być odnoszona do subiektywnej oceny życia danej jednostki¹². Współcześnie w literaturze taki silny podział został zatracony. Może to wynikać z prowadzonych badań naukowych oraz podejścia do jakości życia w oparciu o miary ilościowe. Dobrostan można zdefiniować jako ocenę własnego życia w sposób poznawczy i emocjonalny, na którą to ocenę składają się wysoki poziom satysfakcji życiowej i spełnienia, przy jednoczesnym niedoświadczaniu negatywnych przeżyć i nastrojów¹³. Pojęcie dobrostanu wywodzi się z psychologii pozytywnej i składają się na niego wola życia, ogólny dobrostan psychiczny oraz zadowolenie z danych dziedzin życia. Na dobrostan wpływ mają czynniki demograficzne, charakterologiczne oraz środowiskowe¹⁴. Na rysunku 2 zaprezentowano przykładowe subiektywne i obiektywne wskaźniki oceny jakości życia.

Od drugiej połowy XX w. jakość życia stała się przedmiotem zainteresowań ekonomistów, czego konsekwencją było ugruntowanie tego pojęcia w teorii ekonomii. Jakość życia powiązana jest ze wzrostem gospodarczym oraz dobrobytem społecznym i ekonomicznym. Z drugiej strony, jakość życia odzwierciedla zaspokojenie ogółu potrzeb (w tym również duchowych) oraz szczęście i zadowolenie. Na jakość życia gospodarstw domowych wpływają przede wszystkim uzyskiwane dochody

¹¹ A. Czech, T. Słaby, *Ocena poziomu życia gospodarstw domowych według województw – meandry analizy taksonomicznej*, „Wiadomości Statystyczne” nr 10(677), 2017, s. 20–23.

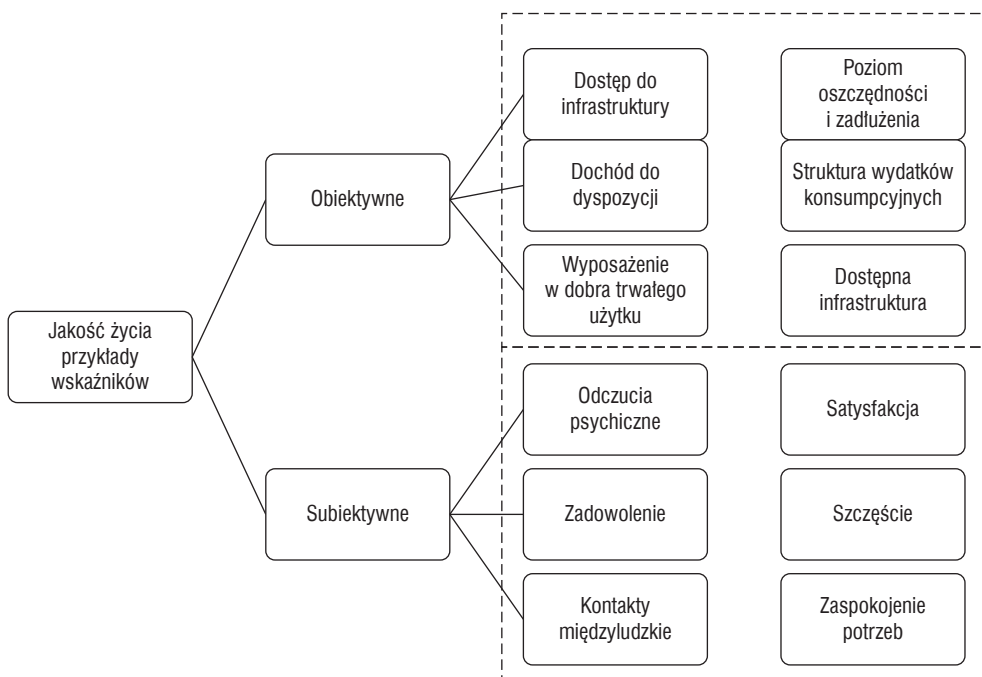
¹² D. Smith, *The geography of social well-being in the United States: An introduction to territorial social indicators*, McGraw-Hill, New York 1973, s. 34.

¹³ Z. Niškiewicz, *Dobrostan psychiczny i jego rola w życiu człowieka*, „Studia Krytyczne” nr 3, Wydawnictwo UO, Opole 2016, s. 140.

¹⁴ M. Argyle, *Przyczyny i korelaty szczęścia*, [w:] *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnocie człowieka*, red. J. Czapiński, PWN, Warszawa 2004, s. 165–203.

i świadczenia. Do dodatkowych benefitów, które zasilają budżet gospodarstwa domowego, zalicza się m.in. świadczenia i dodatki na dzieci, w tym również wprowadzony w kwietniu 2016 r. program „Rodzina 500+”.

Rysunek 2. Subiektywne i obiektywne wskaźniki jakości życia (przykłady)

Źródło: Oprac. własne.

2. Polityka rodzinna i program „Rodzina 500+”

Polityka rodzinna w Polsce na przestrzeni lat ulegała wielu przekształceniom. Od roku 1989 aż do 2015 można wyodrębnić trzy najważniejsze okresy: transformacyjny (1989–1997), przejściowy (1997–2005) oraz dojrzały (2005–2015). Okres transformacyjny charakteryzował się ograniczoną polityką rodzinną: działania państwa skierowane były głównie na osoby bezrobotne. W pierwszej fazie transformacji brakowało programów i strategii *explicite* dotyczących rodziny, następował spadek liczby miejsc w żłobkach i przedszkolach. W kolejnym okresie, od 1997 r., polityka rodzinna przyjęła inną formę – nakierowaną bezpośrednio na funkcjonowanie rodziny: wydłużono urlop macierzyński, wprowadzono ulgę na dziecko oraz zasiłek z tytułu

narodzin dziecka (tzw. becikowe). Stopniowo zwiększała się liczba miejsc w żłobkach i przedszkolach. W ostatnim, dojrzałym okresie polityka rodzinna przyjmuje formę doskonalenia poprzednio wprowadzonych rozwiązań oraz ma na celu rekompensatę wydatków, które należy ponieść w związku z prowadzeniem gospodarstwa domowego. Ma za zadanie ułatwić godzenie życia zawodowego z opieką nad dziećmi¹⁵.

Polityka rodzinna w państwie jest realizowana za pomocą instrumentów w postaci środków prawnych (są to wszystkie normy prawne, które regulują relacje rodziny z państwem oraz innymi instytucjami), świadczeń pieniężnych (wszelkiego rodzaju zasiłki i zapomogi), świadczeń w naturze (w ich zakres wchodzi dobra materialne przekazywane rodzinom), a także świadczenia w formie usług (np. żłobki, przedszkola, świetlice). W tabeli 1 zaprezentowano wybrane instrumenty polityki rodzinnej funkcjonujące w Polsce.

Tabela 1. Instrumenty polityki rodzinnej w Polsce

Typ instrumentu	Nazwa instrumentu
Świadczenia pieniężne	<ul style="list-style-type: none"> • Zasiłek rodzinny i dodatki do zasiłku rodzinnego • Zasiłek opiekuńczy (związany z opieką nad dzieckiem niepełnosprawnym) • Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia dziecka (tzw. becikowe) • „Prorodzinna” ulga podatkowa na dziecko • Zasiłek macierzyński • Zasiłek wychowawczy • Program „Rodzina 500+”
Świadczenia niepieniężne (w naturze, w formie usług)	<ul style="list-style-type: none"> • Ogólnopolska Karta Dużej Rodziny • Urlop ojcowski, urlop macierzyński • Opieka nad dzieckiem do lat 3 – żłobki, kluby malucha • Wychowanie przedszkolne

Źródło: Oprac. własne.

Na szczególną uwagę zasługuje program „Rodzina 500+”, który funkcjonuje w Polsce od 1 kwietnia 2016 r. Zgodnie z założeniami program ma być wsparciem dla rodzin o charakterze powszechnym i długofalowym. Ma on na celu pomoc w wychowaniu dzieci, a wypłacane pieniądze mają służyć jako, przynajmniej częściowe, pokrycie kosztów związanych z zaspokojeniem potrzeb życiowych oraz wychowaniem dziecka. Dodatkowo, prócz poprawy sytuacji materialnej polskich rodzin, za cel uznaje się zwiększenie dzietności w Polsce. Jest to świadczenie, z którego może skorzystać każda polska rodzina – przyznawane jest na dzieci do momentu osiągnięcia przez nie pełnoletniości (18 lat). Świadczenie z programu „Rodzina 500+” wypłacane jest rodzinom w wysokości 500 zł w każdym miesiącu. Rodzina z dwojgiem niepełnoletnich

¹⁵ M. Sobociński, *Kierunki polityki państwa wobec rodziny w latach 1989–2015*, [w:] *Polityka wobec rodziny w Polsce*, red. J. Szymańczak, „Biuro Analiz Sejmowych” nr 1(45), 2016, s. 32–44.

dzieci otrzymuje świadczenie na drugie i kolejne dziecko, niezależnie od osiągniętego dochodu w danym miesiącu i roku. W przypadku rodzin z dochodem poniżej 800 zł netto w miesiącu na osobę w danym gospodarstwie domowym świadczenie to przyznawane jest również na pierwsze (lub jedyne) dziecko. W przypadku rodzin, w których żyje dziecko niepełnosprawne, kryterium dochodowe wynosi 1200 zł netto na osobę w miesiącu. Według szacunków Eurostatu z 2015 r. współczynnik dzietności w Polsce wynosi 1,33 i jest jednym z najniższych w Europie (współczynnik na poziomie 2,10 gwarantuje zabezpieczenie zastępowalności pokoleń). Jak wskazują źródła literaturowe, program „Rodzina 500+” ma także na celu poprawę warunków i jakości życia gospodarstw domowych, które wychowują dzieci (w tym przede wszystkim chodzi o rodziny wielodzietne)¹⁶.

Świadczenia rodzinne i wychowawcze zwiększają zasobność i zamożność gospodarstw domowych. Jednocześnie mogą zwiększać ich możliwości zaciągania różnego rodzaju zobowiązań. Należy zwrócić uwagę na to, iż każde dodatkowe środki finansowe w budżecie gospodarstw domowych wpływają na ich zamożność, decyzje finansowe oraz jakość życia. Dodatkowe pieniądze mogą wpłynąć pozytywnie na poziom jakości życia, zarówno w ujęciu obiektywnym, jak i subiektywnym.

3. Jakość życia polskich gospodarstw domowych w odniesieniu do programu „Rodzina 500+”

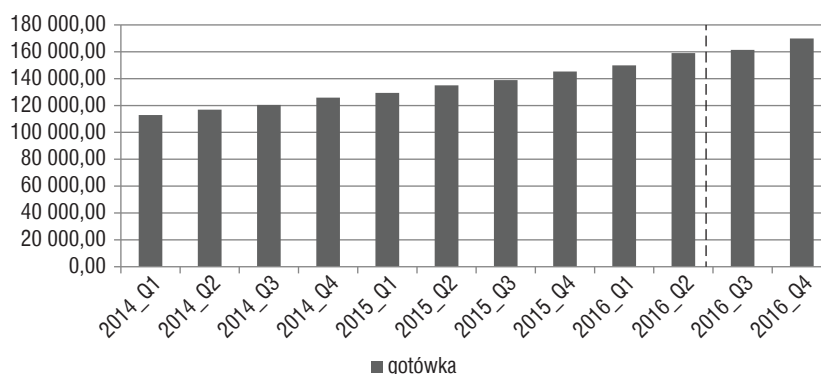
Jak wskazano, jakość życia może być charakteryzowana w aspekcie obiektywnym i subiektywnym. Na rysunkach zaprezentowano poziom jakości życia polskich gospodarstw domowych w ujęciu obiektywnym – w oparciu o dane liczbowe: wielkość posiadanych zasobów gotówkowych, poziom zaciągniętych zobowiązań oraz wysokość depozytów pozostających w posiadaniu gospodarstw domowych.

Świadczenie 500+ wdrożone zostało w kwietniu 2016 r. Na rysunku 3 zaznaczono wielkość gotówki będącej w posiadaniu gospodarstw domowych przed i po otrzymaniu świadczenia 500+ (granice stanowi przerywana linia pionowa). Rok do roku, gospodarstwa domowe dysponują coraz większą ilością gotówki. Od początku 2014 r. nie było ani jednego okresu (kwartału), w którym w stosunku do poprzedniego dynamika byłaby malejąca. Do roku 2016 największy przyrost gotówki będącej

¹⁶ W. Okrasa, G. Gudaszewski, *Przestrzenne aspekty alokacji świadczeń dla rodzin, deprywacja lokalna a rozkład środków z Programu 500+*, [w:] *Sytuacja demograficzna województwa pomorskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, t. XIV, red. J. Hryniewicz, A. Potrykowska, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2017, s. 195–200.

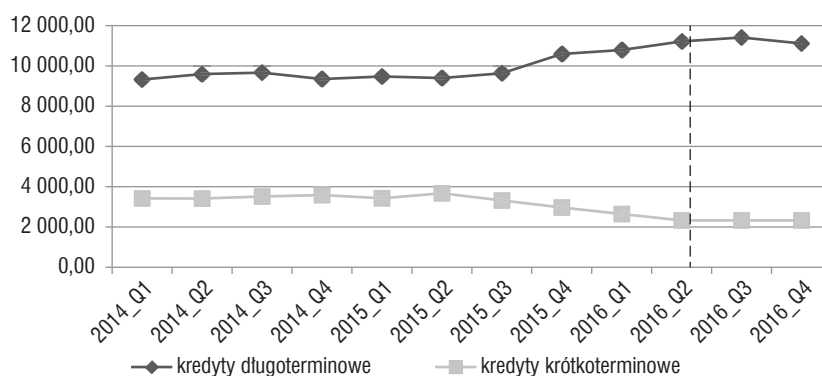
w posiadaniu gospodarstw domowych wystąpił w czwartym kwartale 2015 r. – było to o niespełna 6400 mln zł więcej niż w kwartale poprzednim. W całym badanym okresie (od pierwszego kwartału 2014 r. do czwartego kwartału 2016 r.) wspomniany wynik był trzeci w kolejności pod kątem wielkości. Najwyższa dynamika w stosunku do roku poprzedniego, a przy tym największa różnica wystąpiła w drugim kwartale 2016 r., a więc w okresie, kiedy wprowadzony został program „Rodzina 500+”. Jednakże w kolejnym, trzecim kwartale dynamika osiągnęła najniższą wartość spośród wszystkich badanych kwartałów. Może to wskazywać na zmniejszenie ilości posiadanej gotówki przez gospodarstwa domowe i przeznaczenie jej na spłatę zobowiązań (rys. 4) oraz na rzecz depozytów (rys. 5).

Rysunek 3. Gotówka w posiadaniu gospodarstw domowych (w mln zł)

Źródło: Oprac. własne na podstawie danych NBP z 2017 r.

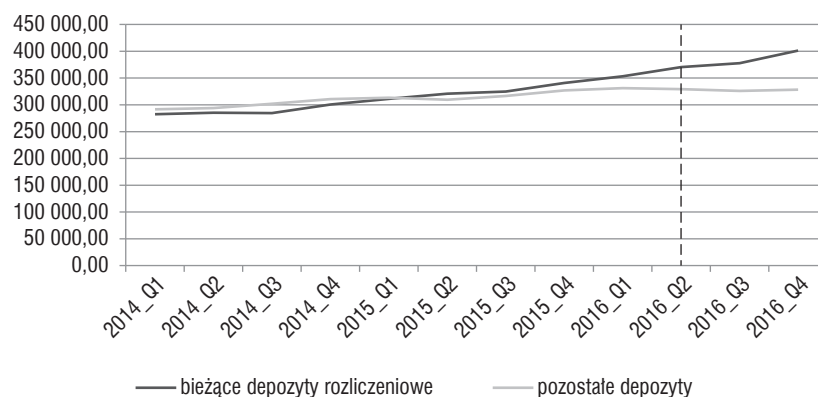
Rysunek 4. Długoterminowe i krótkoterminowe zobowiązania gospodarstw domowych (w mln zł)

Źródło: Jak do rys. 3.

Na rysunku 4 zaprezentowano długoterminowe oraz krótkoterminowe zobowiązania gospodarstw domowych. Analizując dane za 12 kwartałów (od pierwszego kwartału 2014 r. do czwartego kwartału 2016 r.), można stwierdzić, iż w przypadku kredytów krótkoterminowych po wprowadzeniu świadczenia 500+ (czyli w drugim kwartale 2016 r.) ich wielkość była najniższa. Krótkoterminowe zobowiązania miały najwyższą wartość w drugim kwartale 2015 r. Dodatkowo kwartał trzeci oraz czwarty w roku 2014, obok drugiego kwartału 2015 r., są okresami o najwyższej wartości krótkoterminowych zobowiązań gospodarstw domowych. W początkowym okresie, od pierwszego kwartału 2014 r., utrzymywała się tendencja wzrostowa. Od drugiego kwartału 2015 r. wysokość kredytów krótkoterminowych stopniowo zmniejsza się.

Rysunek 5. Depozyty gospodarstw domowych – bieżące i pozostałe (w mln zł)

Źródło: Jak do rys. 3.

Na rysunku 5 zaprezentowano depozyty bieżące oraz depozyty pozostałe będące w posiadaniu gospodarstw domowych. Do pierwszego kwartału 2015 r. wartość pozostałych depozytów przewyższała wysokość depozytów bieżących. W przypadku depozytów pozostałych największy przyrost nastąpił w czwartym kwartale 2015 r. względem kwartału poprzedniego. Najmniejszy przyrost odnotowuje się w kwartale drugim 2015 r. w stosunku do kwartału poprzedniego. Wzrost nastąpił dopiero w czwartym kwartale 2016 r. względem roku poprzedniego. W przypadku bieżących depozytów rozliczeniowych najmniejszy przyrost można zaobserwować w trzecim kwartale 2014 r., a dynamika ma wartość ujemną w porównaniu z kwartałem poprzednim. Jednakże od tego czasu stale obserwuje się wartość dodatnią w przypadku przyrostu. W kwartale drugim 2016 r. (czyli w momencie wdrożenia świadczenia 500+) różnica w wartości bieżących depozytów rozporządzalnych względem kwartału poprzedniego była znacząca i wyniosła aż 17117 mln zł.

Można stwierdzić, że jakość życia poprawiła się, m.in. poprzez wprowadzenie programu „Rodzina 500+”. Wskaźniki liczbowe, określające jakość życia w sposób obiektywny pokazują, iż polskie gospodarstwa domowe posiadają coraz wyższe depozyty. Podobną zależność obserwuje się w przypadku zasobów gotówkowych – gospodarstwa domowe mają coraz więcej gotówki do dyspozycji. W przypadku zobowiązań wartość zaciągniętych kredytów krótkoterminowych zmniejsza się. Wnioskować można, iż gospodarstwa domowe korzystające ze środków programu „Rodzina 500+” pokrywają swoje bieżące zobowiązania, a przy tym nie wykazują potrzeby zaciągnięcia kolejnych kredytów.

Na potrzeby artykułu w dniach od 1 maja do 4 czerwca 2017 r. przeprowadzono badanie kwestionariuszowe wśród gospodarstw domowych, które otrzymują świadczenie pieniężne z programu „Rodzina 500+”. Zastosowano metodę CAWI (Computer-Assisted Web Interview). Populacja statystyczna składała się z gospodarstw domowych, które otrzymują świadczenie 500+. Kwestionariusz wypełniło 141 gospodarstw domowych, z czego 102 gospodarstwa domowe otrzymują świadczenie wychowawcze – pozostałe gospodarstwa domowe zostały wyeliminowane z badania. Uzyskano 102 wypełnionych kwestionariuszy. Ankieta składała się z 5 pytań zamkniętych oraz 5 pytań metryczkowych. Próba badawcza została obliczona zgodnie ze wzorem zaproponowanym przez S. Kaczmarczyka¹⁷.

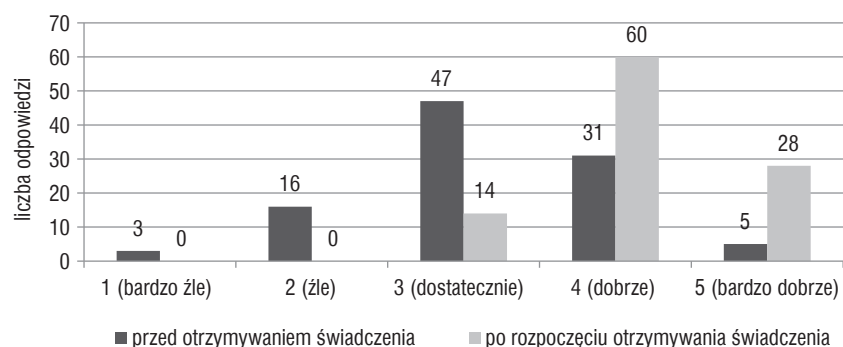
Jak wspomniano, jakość życia może być ujmowana zarówno obiektywnie, jak i subiektywnie. Na rysunkach 6–8 zaprezentowana została jakość życia przed i po wprowadzeniu świadczenia 500+ z subiektywnego punktu widzenia – według zdania określonego przez ankietowane gospodarstwa domowe. Respondenci oceniali jakość swojego życia przed i po otrzymywaniu świadczenia 500+ (rys. 6). Ocenie zostały również poddane warunki mieszkaniowe jako jeden z elementów jakości życia (rys. 7) oraz rozpoczęcie dodatkowej edukacji (rys. 8).

Jak wskazano, przed otrzymywaniem świadczenia „Rodzina 500+” większość gospodarstw domowych określała jakość życia jako dostateczną (47 odpowiedzi) i gorszą – złą (16 odpowiedzi) i bardzo złą (3 odpowiedzi). Zdecydowana mniejszość – 36 respondentów wskazała na to, iż ich jakość życia jest dobra lub bardzo dobra. Po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+” żadna odpowiedź nie określała jakości życia jako bardzo złej lub złej. W przypadku dobrej i bardzo dobrej jakości życia po wprowadzeniu świadczenia „Rodzina 500+” odsetek osób wskazujących

¹⁷ S. Kaczmarczyk, *Badania marketingowe. Podstawy metodyczne*, PWE, Warszawa 2011, s. 87. Do badania przyjęto, iż w Polsce zgodnie z danymi GUS na koniec 2016 r. żyło około 14 081 000 gospodarstw domowych, a według danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w końcu 2016 r. świadczenie 500+ otrzymywało 2 758 400 gospodarstw domowych. Przyjmując poziom ufności 92%, $\alpha = 0,08$, co wskazuje na to, iż minimalna liczebność próby badawczej wynosi 76 respondentów (dokładna wartość to 75, 3759).

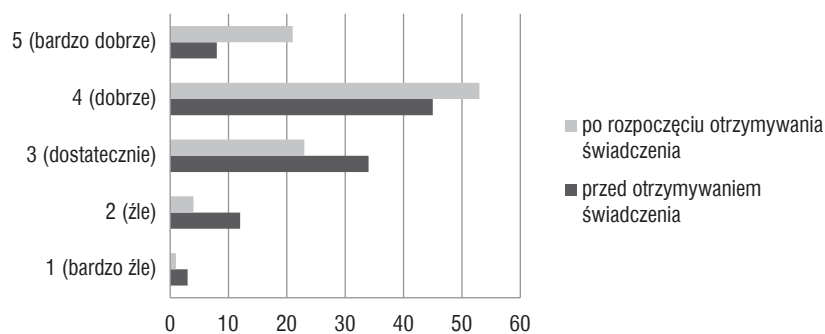
na poprawę jest zdecydowany. W przypadku wskazania na dobrą jakość życia nastąpił wzrost o niemalże 100% (z 31 odpowiedzi do 60), zaś prawie 6 razy więcej ankietowanych wskazało na to, że po otrzymaniu dodatkowego wsparcia finansowego ich jakość życia jest na poziomie bardzo dobrym. Podobne zależności charakteryzują warunki mieszkaniowe, jako element jakości życia (rys. 7).

Rysunek 6. Subiektywna ocena jakości życia przez osoby korzystające ze świadczenia „Rodzina 500+”

Źródło: Oprac. własne na podstawie przeprowadzonej ankiety.

Rysunek 7. Subiektywna ocena warunków mieszkaniowych osób otrzymujących świadczenie „Rodzina 500+”

Źródło: Jak do rys. 6.

Przez warunki mieszkaniowe należy rozumieć ocenę ogólnego stanu domu/mieszkania, wyposażenie domu/mieszkania w elementy niezbędne do codziennego funkcjonowania, a także zaspokojenie potrzeb związanych z mieszkaniem osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego. Jak wspomniano, celem programu „Rodzina 500+” jest odwrócenie negatywnego trendu demograficznego, a także

pomoc w wychowaniu dzieci. W przypadku warunków mieszkaniowych za pomoc w wychowaniu dzieci można uznać nie tylko wykonane drobne remonty i prace poprawiające komfort życia (np. remont łazienki lub wydzielenie pokoju dziecięcego), ale także zakup osobnego łóżka, wymianę mebli czy zakup sprzętów dotychczas będących poza zasięgiem gospodarstwa domowego.

Jak wskazuje największa liczba respondentów, przed otrzymywaniem świadczenia 500+ swoje warunki mieszkaniowe ocenili jako dobre (45 odpowiedzi). Subiektywna ocena na poziomie dostatecznym została wskazana przez 34 osoby, zaś na poziomie bardzo dobrym przez 8 osób. Pozostałe odpowiedzi dotyczą oceny na poziomie złej (12 osoby) oraz bardzo złej (3). W przypadku odpowiedzi dostatecznie, źle oraz bardzo źle suma liczby odpowiedzi przed otrzymaniem świadczenia 500+ przewyższała sumę liczby odpowiedzi sprzed implementacji programu. Odwrotna zależność kształtuje się w przypadku odpowiedzi dobrze oraz bardzo dobrze – więcej osób wskazuje na tę odpowiedź po rozpoczęciu otrzymywania dodatkowych środków finansowych aniżeli przed. Znaczna zmiana warunków mieszkaniowych po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+” może świadczyć o wykonaniu najpotrzebniejszych prac (zmian), które konieczne były od dłuższego czasu, a niemożliwe były do zrealizowania ze względu na brak środków finansowych.

Rysunek 8. Rozpoczęcie edukacji w gospodarstwach domowych po wprowadzeniu świadczenia „Rodzina 500+” (w %)

Źródło: Jak do rys. 3.

Na jakość życia w ujęciu subiektywnym może wpływać również poziom wykształcenia. Wyższy poziom wykształcenia osób dorosłych wchodzących w skład gospodarstwa domowego może prowadzić do zwiększonej świadomości na temat gospodarowania finansami osobistymi. Również dodatkowe środki finansowe mogą przyczynić się do tego, że ukończone szkoły, kursy i szkolenia pozytywnie wpłyną na edukację dzieci. Dodatkowo, wyższy poziom wykształcenia to również większa szansa na zdobycie

zatrudnienia (co w konsekwencji również doprowadzi do poprawy jakości życia całego gospodarstwa domowego). Zaangażowanie ze strony gospodarstw domowych w podnoszenie swojego poziomu edukacji zaprezentowano na rysunku 8.

Z zaprezentowanych na rysunku 8 danych wynika, iż w 79% gospodarstw domowych żadne z rodziców nie podjęło dodatkowej nauki po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+”. Jednakże, mimo tak wielu odpowiedzi stanowiących o tym, że dodatkowa nauka nie została rozpoczęta, 6 respondentów wskazuje na podjęcie nowej edukacji (5,88%). Spośród badanych niespełna 15% było w trakcie kształcenia i nie zrezygnowało z niego. Należy także wskazać, iż badanie zostało przeprowadzone wśród gospodarstw domowych w zaledwie rok po wprowadzeniu świadczenia „Rodzina 500+”. W momencie przeprowadzenia badania ankietowego jakość życia ujmowana w sposób subiektywny, w części dotyczącej wykształcenia, po wprowadzeniu świadczenia „Rodzina 500+” nie uległa zdecydowanej poprawie. Można wysnuć wniosek, iż w tym przypadku poziom ten nieznacznie się poprawił lub też zmierza w kierunku poprawy.

Podsumowanie

Jakość życia może być pojmowana z punktu widzenia różnych nauk – od ekonomii, poprzez medycynę, aż po socjologię. Jakość życia określa się w sposób obiektywny oraz subiektywny. Obiektywny, czyli opisywany przez wskaźniki i mierniki; obrazujący jakość życia w ujęciu liczbowym. Z kolei sposób subiektywny jest opinią i określeniem tego, jak dane osoby (gospodarstwa domowe) pojmują własny dobrobyt. Należy także zwrócić uwagę na pojęcie dobrostanu, które ściśle koresponduje z subiektywnym ujęciem jakości życia. Na jakość życia ma wpływ wiele czynników, a przede wszystkim posiadane zasoby finansowe, które pozwalają na zaspokojenie potrzeb gospodarstwa domowego. Prócz dochodów w postaci wynagrodzeń oraz wypracowanego zysku (w przypadku jednoosobowych działalności gospodarczych) na zasobność gospodarstw domowych mają wpływ środki pochodzące z budżetu państwa, w tym zasiłki i dodatki rodzinne i wychowawcze. Do takich elementów należy program „Rodzina 500+” wprowadzony w kwietniu 2016 r. w Polsce. Świadczenie to zwiększyło zasoby budżetowe gospodarstw domowych, co przełożyło się na ich jakość życia. Zasoby gotówkowe zwiększyły się, a krótkoterminowe depozyty uległy powiększeniu. Z kolei wartość zobowiązań krótkoterminowych zmniejszyła się – gospodarstwa domowe zaciągają w kolejnych kwartałach coraz mniej zobowiązań tego typu. W ujęciu subiektywnym jakość życia również poprawiła się. Gospodarstwa

domowe zauważają, iż ich jakość życia uległa poprawie, co świadczy o tym, iż program „Rodzina 500+” i środki finansowe z niego pochodzące mają pozytywny, mierzalny i realny wpływ na jakość życia. Postawiona hipoteza została zweryfikowana pozytywnie: program „Rodzina 500” przyczynia się w sposób pozytywny do poprawy jakości życia wśród polskich gospodarstw domowych. Należy również wskazać, iż w przypadku dokonywania kolejnych analiz, opartych na funkcjonowaniu programu „Rodzina 500+”, warto odnieść się do otoczenia mikro (otoczenie gospodarstw domowych) oraz otoczenia makro (np. warunki na rynku pracy, ogólna koniunktura gospodarcza). Podczas powstawania artykułu świadczenie wychowawcze 500+ było dostępne dla gospodarstw domowych od stosunkowo niedawnego czasu, stąd brak możliwości szerszego jego przeanalizowania (choćby ze względu na brak danych statystycznych).

The impact of the Family 500+ Programme on quality of life of Polish households

The quality of life as a concept is considered from the point of view of different sciences. The quality of life reflects the level of satisfying the needs, and also the supply of the household with vital elements. The quality of households' life is connected with their wealth and affluence. In addition to the income earned by households for their work, some of them receive a variety of family-oriented benefits. Benefits like that include those from the Family 500+ Programme. The purpose of this article is to indicate a uniform and synthetic definition of the term “quality of life”. The author describes the framework of the Family 500+ Programme as an instrument of pro-family policy and its impact on the quality of life. The research methodology includes: critical analysis of the literature, the method of examining documents and the analytical and the descriptive method. In addition, to survey Polish households, the diagnostic survey method was used. The practical consequence and the social implication of the article is the inference about the Family 500+ Programme and the possibility of using the research for further analysis. Besides, the article may be a guide to creating pro-family programmes, as well as adjusting the offers of the financial sector for households.

Keywords: quality of life, household, Family 500+ Programme

Bibliografia

1. Argyle M., *Przyczyny i korelaty szczęścia*, [w:] *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, red. J. Czapiński, PWN, Warszawa 2004.
2. Bywalec Cz., *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
3. Czech A., Słaby T., *Ocena poziomu życia gospodarstw domowych według województw – meandry analizy taksonomicznej*, „Wiadomości Statystyczne” nr 10(677), 2017.
4. Diener E., Eunkook S., *Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators*, [w:] *Social indicators research* (40), Springer Netherlands, Dordrecht 1997.
5. Galloway S., *Section 1: A Literature Review*, [w:] *Scottish Executive Social Research, Quality of Life and Well-being: Measuring the Benefits of Culture and Sport: Literature Review and Thinkpiece*, Social Research, Edinburgh 2005.
6. Kaczmarczyk S., *Badania marketingowe. Podstawy metodyczne*, PWE, Warszawa 2011.
7. Krause P., *Quality of Life and Inequality*, German Socio-Economic Panel Study, Berlin 2015.
8. Niśkiewicz Z., *Dobrostan psychiczny i jego rola w życiu człowieka*, „Studia Krytyczne” nr 3, Wydawnictwo UO, Opole 2016.
9. Okrasa W., Gudaszewski G., *Przestrzenne aspekty alokacji świadczeń dla rodzin, deprivacja lokalna a rozkład środków z Programu 500+*, [w:] *Sytuacja demograficzna województwa pomorskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, t. XIV, red. J. Hrynkiewicz, A. Potrykowska, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2017.
10. Owiński J., Tarchalski T., *Pomiar jakości życia. Uwagi na marginesie pewnego rankingu*, „Współczesne Problemy Zarządzania” nr 1, Wydawnictwo WSISiZ, Warszawa 2008.
11. Panek T., *Hierarchiczny model pomiaru jakości życia*, „Wiadomości Statystyczne. Czasopismo GUS i PTS” nr 6(649), 2015.
12. Paraskevi T., *Quality of Life: Definition and Measurement*, „Europe’s Journal of Psychology” Vol. 9(1), EJOP, Leibniz 2013.
13. Petelewicz M., Drabowicz T., *Jakość życia – globalnie i lokalnie. Pomiar i wizualizacja*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2016.
14. Rapley M., *Quality of Life Research – a critical introduction*, Sage, London 2003.
15. Smith D., *The geography of social well-being in the United States: An introduction to territorial social indicators*, McGraw-Hill, New York 1973.
16. Sobociński M., *Polska polityka rodzinna w latach 1989–2015. Próba podsumowania*, „Biuro Analiz Sejmowych” nr 8(212), 2016.
17. Somopolska-Rzechła A., *Jakość życia jako kategoria ekonomiczna*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis” nr 301(71), 2014.

18. Trzebiatowski J., *Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych*, „Hygeia Public Health” nr 46(1), Wydawnictwo UM w Poznaniu, Poznań 2011.
19. Wnuk M., Marcinkowski J., *Jakość życia jako pojęcie pluralistyczne o charakterze interdyscyplinarnym*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” nr 93(1), 2012.
20. ec.europa.eu/eurostat
21. www.nbp.pl
22. www.stat.gov.pl